

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО САМОРОЗВИТКУ ТА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

Автор з'ясовує сутність філософсько-педагогічних поглядів Г.С.Сковороди, що знайшли своє втілення у концепції «Сродної праці» і виступають класичною спадщиною у проблематиці саморозвитку особистості. Розглянуто важливість змісту теоретичних філософсько-педагогічних аспектів для суб'єктів освітнього процесу і практичних кроків, які визначатимуть ефективність процесу особистісно-професійного саморозвитку і самовдосконалення майбутніх інженерів. Наголошується, що процес розвитку й самовдосконалення особистості визначається усвідомленням нею самозміни, самокорекції й саморегуляції й цілеспрямованістю їх здійснення. Обговорюються провідна ідея технології особистісно-професійного проектування майбутнього інженера та організаційні й психолого-педагогічні умови її застосування у його підготовці.

Ключові слова: *готовність до професійного самовдосконалення, знання, вміння, концепція, майбутній інженер, особистісно-професійне проектування, педагогічні умови, потреба, саморозвиток, самооцінка, технологія.*

Динамічний розвиток науки й техніки значно підвищує роль інженерної справи в життєдіяльності сучасного суспільства, що зумовлює підвищення вимог до підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей у вищому навчальному закладі. Основою реформування вищої технічної освіти сьогодні є гуманізація навчально-виховного процесу, що передбачає розробку й реалізацію на практиці індивідуальної траєкторії фахового зростання студентів, формування в них професійної спрямованості й установки на професійно-особистісне самовдосконалення. У зв'язку з цим у процесі фахової підготовки майбутніх інженерів значно підвищується роль творчої самостійності особистості, яка все більшою мірою стає потребою і має бути пов'язаною з постійною необхідністю його загальної й спеціальної освіченості. Це жадає від людини цілеспрямованих і енергійних зусиль і здатності переборювати сформовані стереотипи, підходи в підвищенні своєї професійної

компетентності, а також відносно власного інтелекту в самоосвіті, своїх професійних і особистісних якостей.

Проблема розвитку й саморозвитку особистості далеко не нова в психолого-педагогічній науці й вже знайшла своє відбиття в численних дослідженнях. Виділимо такі: *філософське трактування розвитку й саморозвитку, теорію діяльності й методологію діяльнісного підходу* (О.М. Леонтьєв, В.О. Лозовий, С.Л. Рубінштейн), *теорію суб'єктності й суб'єктного підходу* (А.В. Брушлинський, Л.С. Виготський, М.І. Ісаєв, А.М. Крохмаль, Л.С.Рибалка, С.Л. Рубінштейн, В.І. Слободчиков, Н.С. Скрипник), *положення про самонавчання як результат навчання в концепції саморозвитку особистості* (В.І. Андрєєв, Л.М. Кулікова, А.Г. Ковальов, О.І. Кочетов); *концепцію життєвого шляху особистості* (К.А. Абульханова-Славська), *концепцію творчого саморозвитку особистості* (В.І. Андрєєв) та інші. Проте класичною спадщиною у заявленій тематиці саморозвитку особистості слід вважати філософсько-педагогічні погляди Г.С.Сковороди, що знайшли своє втілення у концепції «Сродної праці».

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності концепції Г.С.Сковороди «Сродної праці» та сучасних аспектів професійно-особистісного саморозвитку та самовдосконалення майбутніх фахівців в умовах вищих технічних навчальних закладів.

Соціальні й педагогічні погляди великого філософа, педагога Г.С.Сковороди засновані на навчанні про «сродність», «споріднену працю». «Сродність» кожної людини до певного виду діяльності, фізичної або духовної, виявляється через самопізнання. Людина, що розпізнала свою «сродність», стає воістину щасливою. Згідно поглядів Г.С.Сковороди, тільки через духовне влаштування окремої особистості можна прийти до ідеалу досконалого людського суспільства. Звісно, що не кожна людина здатна до творчого зусилля самопізнання, тому й виникає проблема соціальної педагогіки.

Людина розглядається як суб'єкт своєї діяльності. Дійсно, особистість здатна цілеспрямовано перетворювати об'єктивну дійсність, здійснювати творчий саморозвиток. Саморозвиток особистості – один із видів діяльної сутності людини. Так, В.О. Лозовий відзначає, що “...ціннісна природа самовиховання виявляється в самооцінках, ціннісних орієнтаціях, соціальних установках, ідеалах, мотивації, які становлять ціннісний блок структури даного виду діяльності. Значущими для індивіда стають цінності й оцінки тієї спільності, з якими вона сама себе ідентифікує, сприймаючи і переживаючи її інтереси. Чим вище й прогресивніше соціальна спільність, з якою індивід пов'язує свою долю, тим значнішими й крупнішими виявляються масштаби освоєних їм цінностей і тим вище його потенціал” [7, с.15].

На основі вивчення наукової літератури [3,4,7 та інших видань] можна стверджувати, що процес професійного самовдосконалення можливий лише за умови особистісної зрілості і включає усвідомлений вибір людиною свого місця в системі різноманітних суспільних відносин.

Поява потреби в самовизначенні свідчить про досягнення особистістю певного рівня зрілості, для якого характерне прагнення людиною зайняти власну, досить незалежну позицію в структурі інформаційних, ідеологічних, професійних й інших зв'язків з іншими людьми. Процес професійного самовдосконалення особистості включає в себе формування її свідомості й самосвідомості як сенсового ядра [1,3,6].

Вирішення особистістю різноманітних завдань шляхом досягнення поставлених цілей веде до її самовдосконалення як саморегулюючої цілеспрямованої системи. Тому процес саморегуляції, поряд з іншими потенційними здібностями, визначає внутрішній план професійного самовдосконалення особистості. Процесу професійного самовдосконалення передують професійне самовизначення особистості, що є початковим етапом у пошуку сенсу життя й однією з умов для адекватної педагогічної взаємодії. Отже, процес розвитку й самовдосконалення особистості визначається

усвідомленням нею самозміни, самокорекції й саморегуляції й цілеспрямованістю їх здійснення.

Тож, готовність до професійного самовдосконалення майбутнього інженера представляє собою особистісне новоутворення, що відбиває зміни в свідомості людини в найбільш повному виявленні вищої потреби в особистісно-професійному розвитку, що виявляється в набутті відповідних знань, оволодінні й використанні сукупності вмінь здійснювати процеси самості (самовизначення, самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення, саморегуляції) та прагненні застосування своїх здібностей і потенційних можливостей в діяльності зі створення нового, суспільно значущого продукту, метою якої є самотвердження людини у суспільстві [5, с.16].

Цілком можна погодитися із думкою А.М.Крохмаль [6, с.6], відносно того, що першоосною готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення є потреба його здійснення, адже саме потреба як стан особистості завжди пов'язана з наявністю в людині почуття незадоволеності та, як наслідок, спонукає майбутнього фахівця до самозмін. Дослідниця потребу особистості в професійному самовдосконаленні розглядає як усвідомлену необхідність фахівця соціально адаптуватися, самовизначатися й вибудовувати власну стратегію життя для повної самореалізації в професійній діяльності.

За умов сьогодення стає актуальним дослідити сучасні аспекти особистісно-професійного саморозвитку майбутнього фахівця, визначити умови його формування. Дуже важливо зауважити, що показник творчої самостійності фахівця - його особистість, яка проявляється в здатності ставити перед собою цілі, знаходити способи й засоби для їхнього досягнення шляхом самоосвіти, самовиховання й самоактуалізації.

Успіх самоосвіти в сучасних умовах залежить від цілого ряду компонентів пізнавальної діяльності людини, серед яких першорядними є: а) усвідомлення людиною персональної необхідності в придбанні додаткових знань як засобу самозабезпечення можливості професійного самовдосконалення й додання цьому особистісного змісту; б) володіння

людиною необхідним розумовим розвитком, здатностями вбачати в науці, виробництві, економіці й життєвих ситуаціях питання (проблеми), формулювати їх, передбачати й планувати послідовні кроки пошуку відповіді на них, їхнього рішення; в) уміння мобілізувати, актуалізувати знання, способи діяльності із числа вже засвоєних, відбирати з них необхідні для вирішення проблем, що встали, співвідносити їх з умовами розв'язуваного завдання, робити висновки з вивчених фактів; г) наявність жагучого бажання вирішити проблему (завдання), знайти відповідь на питання, що виникають, націлити себе, якщо це необхідно, на самовдосконалення й у світлі цього завдання пізнати нову інформацію, залучаючи для цього різні джерела [8].

О.О. Бодальов спробував розкрити сутність саморозвитку. Він зазначає, що які би жорсткі не пред'являлися вимоги, якими б вони не були по своєму змісту й формі, особистість однаково приймає їх і трансформує для себе самої відповідно до характеру й ступеню своєї суб'єктивності - рівня розвитку свідомості, сформованості потреб, розвитку здатностей вихованості характеру. І не хтось інший, а сама особистість ставить перед собою мету, вибирає шляхи для її досягнення й приходять до тих або інших результатів [1].

М.Г. Гарунов вважає за необхідне формувати в майбутніх фахівців наступні вміння самоосвітньої діяльності: 1) планувати самостійну роботу; 2) використувати сучасний довідково-бібліотечний апарат, бібліографічні довідники, у тому числі й комп'ютерні банки даних; 3) користуватися методикою ознайомлювального читання й методу бистрого читання; 4) писати реферати й огляди по різноманітних інформаційних матеріалах; 5) складати плани, конспекти й тексти публічних виступів; 6) здійснювати самоконтроль за роботою, об'єктивно оцінювати результат; 7) користуватися основами гігієни розумової праці, необхідної для підвищення ефективності самоосвітньої діяльності [2].

У цих умовах потрібні нові технології, методи й форми підготовки майбутніх фахівців. Розвиток творчої самостійності студентів буде проходити найбільше ефективно, якщо: *по-перше*, будуть враховуватися їхні здібності й

схильності до певного виду професійної діяльності; *по-друге*, пізнавальна діяльність майбутнього фахівця буде носити переважно активний, перетворювальний характер; *по-третьє*, максимально використається й стимулюється індивідуальна творча діяльність студента, якщо вона буде інтегрована з його самоосвітою.

Провідна ідея *технології особистісно-професійного проектування (ТОПП)* полягає у тому, що вона розглядає процес навчання як активне залучення своїх власних знань особистості яка навчається, і розуміє його як динамічний процес, під час якого особистість студента використовує всі доступні йому джерела пізнання для побудови власного світогляду [4, с.311].

Особистість, яка навчається в цьому випадку стає суб'єктом навчальної діяльності, що, відповідно до теорії Б.Г. Ананьєва, означає засвоїти цю діяльність, опанувати нею повною мірою, стати здатним до її здійснення й творчого перетворення. Студент тільки активний, самостійно організуючий свою діяльність може стати повноправним суб'єктом педагогічної взаємодії, який буде готовий і здатний до педагогічного спілкування й до пошуково-евристичної діяльності.

Дослідники вищої школи (П.І. Підкасистий, Л.М. Фридман, М.Г. Гарунов та ін.) вважають, що проектування технологій у системі вищої професійної освіти повинне здійснюватися *на основі наступних взаємозалежних принципів, сфокусованих на навчанні через взаємодію теорії й практики, сполученні індивідуальної й колективної роботи, навчання із грою, наставництва й самоосвіти: навчання на основі інтеграції науки з виробництвом, професійно-творчої спрямованості навчання, орієнтованості навчання на особистість, орієнтованості навчання на розвиток досвіду самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця* [1].

ТОПП формує системне мислення, дозволяє не тільки розвинути вихідний творчий потенціал особистості, але й сформувану потребу у подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку, готовності до професійного самовдосконалення, а також отримати об'єктивну самооцінку.

Організаційними й психолого-педагогічними умовами, що дозволяють забезпечити формування творчої самостійності й ініціативи на основі ТОПП, ми вважаємо [4, с.312-313]: *по-перше, перехід від навчання в аудиторії до навчання в малих групах по 2-4 особи в лабораторіях. У цьому випадку студенти, обговорюючи проблему змушені конструювати інтегровані знання з навчальних і наукових посібників, словників, довідників. По-друге, роботу проводити в режимі самостійного пошуку знань і кооперування зусиль для досягнення групових цілей. Студенти сумлінно виконують свою частину роботи, тому що підсумкова оцінка залежить від того, як команда в цілому вирішила завдання. По-третьє, здійснити заміну поточного контролю знань, умінь, навичок на тестування проміжних етапів роботи. По-четверте, запровадити високий рівень самостійності. Студенти самостійно виконують весь проект, викладач же керує пошуком потрібної інформації, стимулює студентів до виявлення необхідних фактів, гіпотез, теорій, які дозволяють їм краще зрозуміти тему. По-п'яте, запровадити перехід від засвоєння всіма студентами того самого матеріалу до оволодіння різним матеріалом і різними способами навчання. У процесі взаємодії студенти навчають один одного, що добре розвиває в них навички кооперації й співробітництва. По-шосте, педагогічна взаємодія між студентом і викладачем вибудовується у фасилітаційному режимі. Викладач змінює свою позицію інформатора, транслятора знань, контролера навченості студента на позицію фасилітатора. Тільки в цьому випадку студенти сприймають цілі викладача як свої власні, що істотно впливає на успіх, забезпечує високий рівень активності, усвідомленості й умотивованості їхніх дій.*

Як у цьому контексті не пригадати, що ідеальний педагог у Г.Сковороди нагадує сократівську рододопоможницю: завдання наставника - не навчання, не інтелектуальний диктат, а ненастирлива, делікатна допомога учневі, зайнятому пошуком щирого покликання, «сродності».

Робота зі студентами на основі ТОПП дозволяє повною мірою реалізувати один з дидактичних принципів - *принцип усвідомленої перспективи*,

що мобілізує сили й енергію індивіда на досягнення особистісно-значущої цілі. Суттєво, що засвоєння знань не зводиться до їхнього сприйняття, запам'ятовування й відтворення. Знання стають надбанням особистості в результаті її власної, самостійної інтелектуальної діяльності.

Таким чином, своєю творчою волею людина перетворює свою долю, усю систему своїх взаємин зі світом, замінюючи їхній недосконалий порядок порядком більш високого рівня, який він свідомо творить сам. Алгоритм освітніх дій майбутнього фахівця будується на цілеспрямованій взаємодії викладача й студента, що враховує мотивацію й індивідуальні особливості студентів, дозволяє кожному з них скласти свій конкретний план дій і керуватися ним, маючи на увазі рефлексію своїх дій, свою “сродність” до певного виду діяльності, здатність до творчих зусиль самопізнання.

Список використаної літератури:

1. *Бодалев А.А.* Психология о личности / А. А. Бодалев. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.

2. *Гарунов М. Г.* Развитие творческой самостоятельности специалиста / М. Г. Гарунов // Высшее образование в России. – 1998. – № 4. – С. 83–86.

3. *Зобов Р. А.* Самореализация человека: введение в человековедение: учебн.пособие / Р. А. Зобов, В. Н. Келасьев. – СПб.: изд-во С. Петерб.ун-та, 2001. – 280 с.

4. *Ігнатюк О. А.* Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: [монографія] / О.А. Ігнатюк. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2009. – 432 с.

5. *Ігнатюк О.А.* Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”/ Ігнатюк Ольга Анатоліївна. – Х., 2010. – 44 с.

6. *Крохмаль А.М.* Формування потреби у професійному самовдосконаленні студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф.

дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”/ Крохмаль Алла Миколаївна. – Х., 2012. – 20 [1]с.

7. Лозовой В. А. Самовоспитание личности: философско-социологический анализ: [монография] / В. А. Лозовой. – Харків: Основа. – 1991. – 207 с.

8. Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / П.И. Пидкасистый, Л.М. Фридман, М.Г. Гарунов. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 354 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2016.

О.А. Игнатюк Философско-педагогические аспекты личностно-профессионального саморазвития и самосовершенствования будущего инженера

Автор раскрывает сущность философско-педагогических взглядов Сковороды, нашедших свое воплощение в концепции «работы» и которые выступают классическим наследием в проблематике саморазвития личности. Рассмотрены важность содержания теоретических философско-педагогических аспектов для субъектов образовательного процесса и практических шагов, которые будут определять эффективность процесса личностно-профессионального саморазвития и самосовершенствования будущих инженеров. Акцентируется, что процесс развития и самосовершенствования личности определяется осознанием им самоизменения, самокоррекции и саморегуляции и целеустремленностью их осуществления. Обсуждаются основная идея технологии личностно-профессионального проектирования будущего инженера и организационные и психолого-педагогические условия ее реализации в его подготовке.

Ключевые слова: будущий инженер, готовность к профессиональному самосовершенствованию, знания, умения, концепция, личностно-профессиональное проектирование, педагогические условия, потребность, саморазвитие, самооценка, технология.

O.A. Ignatyuk Philosophical and pedagogical aspects of personal and professional self-development and self-improvement of the future engineer

The author reveals the essence of philosophical and pedagogical views G.S. Skovoroda who found embodied in the concept of "work" and which serve classical heritage issues in the self-development. We consider the importance of the content of philosophical and pedagogical aspects for the subjects of the educational process and practical steps that will determine the effectiveness of the process of personal and professional self-improvement and self-development of future engineers. It has been determined that the process of professional self-improvement is possible only if the personal maturity and includes a conscious choice of man's place in the different social relations. The decision by person different tasks to achieve these goals leads to its self as a self-regulating system focused. Therefore, the process of self-regulation, along with other potential abilities, defines an internal plan of professional self-identity. The process of development and self-realization of the individual is determined by his self-transformation, self-correction and self-control and determination of their implementation.

We discuss the basic idea of the technology personal and professional engineer and design the future of organizational and psychological and pedagogical conditions for its implementation. It was found that this technology considering the learning process as the active involvement of their own knowledge of the individual student, and understands it as a dynamic process in which the identity of the student is using all available sources of knowledge to build their own world. It is concluded that this technology forms the systemic thinking, not only to develop the original creativity of the individual, but also to create a need for further self-knowledge, self-development, creativity, readiness for professional self-improvement, as well as to get an objective self-esteem.

Keywords: future engineer, readiness for professional self-improvement, knowledge, skills, concepts, personal and professional development, pedagogical conditions, demand, self-development, self-esteem, technology.